

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ»**

ЛИТВИН МИХАЙЛО МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 330.338.24:314.1

**ДЕРЖАВНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ
ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ
(досвід країн ОЕСР)**

Спеціальність 08.00.03 – Економіка та управління
національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ – 2020

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у ВНЗ «Національна академія управління».

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Борзенко Олена Олександрівна
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН
України»,
завідувач сектору міжнародних фінансових
досліджень

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Лопушняк Галина Степанівна
Київський національний університет імені Вадима
Гетьмана,
завідувач кафедри управління персоналом та
економіки праці

кандидат економічних наук, доцент
Сімахова Анастасія Олексіївна
Національний авіаційний університет,
доцент кафедри міжнародної економіки

Захист відбудеться «22» грудня 2020 р. о 14.00 на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 26.889.01 у ВНЗ «Національна академія управління» за адресою:
03151, м. Київ, вул. Ушинського, 15, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці ВНЗ «Національна академія
управління» за адресою: 03151, м. Київ, вул. Ушинського, 15.

Автореферат розісланий «20» листопада 2020 р.

Учена секретарка
спеціалізованої вченої ради

М. В. Штань

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Актуальність дослідження спричинена динамічністю та неперервним розвитком пенсійних систем як у країнах, що саме проходять нелегкий шлях реформування даної сфери, так і у розвинених країнах із стабільними пенсійними програмами. Визнано, що світовими лідерами ефективності функціонування пенсійних систем є країни Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). До початку глобальної фінансово-економічної кризи в пенсійних фондах країн ОЕСР було накопичено 28 трлн. дол. США, що складало 111% сукупного ВВП цих країн. Незважаючи на те, що протягом 2008-2009 рр. вартість активів пенсійних фондів знизилась на 20%, цей показник залишається найвищим в світі. Лише деякі країни, що не входять до ОЕСР, мають розвинену систему пенсійного забезпечення – це Сінгапур, Чилі, Ізраїль та Ліхтенштейн. Проблемними питаннями фінансової стійкості пенсійних систем різних груп країн світу постійно опікуються й міжнародні організації, передусім Світовий банк, ОЕСР та національна асоціація пенсійних фондів (NAPF).

В Україні офіційно за законодавством існує така система: перший рівень – солідарна, другий рівень – накопичувальна, третій рівень – добровільна. Другий рівень формально існує на папері і реально він не запроваджений. Зараз міжнародні фінансові організації підводять нас до того, що з метою забезпечення належної фінансової підтримки пенсіонерів, з урахуванням того, що солідарний рівень не забезпечує необхідного коефіцієнту заміщення, нам необхідно впроваджувати накопичувальну систему, яка має акумулювати офіційний ресурс національного рівня, забезпечувати його інвестування і за рахунок цих внесків та інвестиційного доходу забезпечувати додатковий рівень пенсійного забезпечення, який людям, що підпадали під цю систему і здійснювали внески, буде забезпечувати додатковий дохід. Запровадження акумулювання відповідних внесків передбачає, за законом збереження енергії, що ці кошти мають бути десь вилучені. Досвід країн Східної Європи показує, що дизайн - моделі, який передбачає здійснення цих внесків за рахунок зменшення, в тій чи іншій мірі, платежів до солідарної системи, так чи інакше в середньо- та довгостроковій перспективі акумулює дефіцит солідарної системи, ще більше розбалансовуючи її, що з політичної точки зору рано чи пізно призводить до націоналізації активів. Подальше зниження ПДВ в Україні здійснить колапс солідарної системи і так чи інакше в довгостроковій перспективі, в разі прийняття моделі, за якої частина внесків солідарної системи буде переходити до накопичувальної, а це призведе до націоналізації коштів накопичувальної системи, адже держава фінансово не зможе цього витримати.

На сьогодні постала нагальна необхідність реформування пенсійної системи України: розроблено й ухвалено Стратегію розвитку пенсійної системи (ропорядження Кабінету Міністрів України від 15 грудня 2005 р. № 525), схвалено Концепцію подальшого проведення пенсійної реформи

(розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 жовтня 2009 р. № 1224-р.). Проте суперечливий характер реформ, прийняття нормативно-правових актів під тиском політичних чинників, неефективність прийнятих рішень дає підстави стверджувати, що проблема реформування пенсійної системи України на науково-обґрунтованих засадах не втрачає актуальності. Першочерговим завданням пенсійної реформи є формування ефективного фінансового механізму, що потребує комплексного аналізу еволюції та вдалого досвіду країн ОЕСР щодо застосування методів та інструментів управління фінансовими ресурсами систем пенсійного забезпечення.

Актуальність досліджень фінансових механізмів пенсійного забезпечення підтверджується великою кількістю публікацій на тему оптимізації та реформування пенсійних систем. У своїх роботах цей напрям розробляли такі всесвітньо відомі економісти: Г. Мактаггарт, Ф. Дж. Фабоци, Е. Фултц, У. Шарп та інші. Серед вітчизняних науковців вагомий внесок у розвиток системи пенсійного страхування зробили: С. Богачов, С. Голубка, Ю. Гончаров, М. Диха, Н. Гуменюк, М. Єрмошенко, С. Єрохін, Б. Зайчук, Е. Лібанова, Г. Лопушняк, Т. Ковальчук, Л. Мельник, П. Макаренко, О. Опришко, Ю. Пасічник, І. Сазонець, А. Сімахова, С. Сіденко, В. Скоропадська, В. Шевчук, В. Шумський та ін. В роботах вітчизняних авторів викладено результати аналізу пенсійних систем в економічному та соціальному аспектах, велика увага приділяється пенсійній реформі в Україні. Економіко-правові аспекти розвитку пенсійних систем найповніше викладено в роботах: М. Боднарука, Л. Князькової, С. Сивака, І. Сироти та інших.

Проте окремі теоретичні, методологічні та практичні аспекти цієї наукової проблеми залишаються недостатньо дослідженими й обґрунтованими у вітчизняній економічній літературі. Зокрема, потребують наукового обґрунтування комплексні підходи до формування в Україні сучасної організаційної моделі управління й механізмів фінансування з урахуванням еволюції фінансових механізмів, світового досвіду підвищення ефективності та фінансової стійкості систем пенсійного забезпечення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Основні положення і рекомендації, які викладено у дисертаційній роботі, є складовими науково-дослідної роботи ВНЗ «Національна академія управління» на тему «Інноваційно-інвестиційні чинники сталого соціально-економічного розвитку» (державний реєстраційний номер 0116U003934), де автором визначено проаналізовано проблеми функціонування та трансформації систем пенсійного забезпечення у країнах ОЕСР.

Мета й завдання дослідження полягає у теоретико-методологічному обґрунтуванні сучасних підходів до реформування та адаптування організаційно-економічної моделі управління фінансовими ресурсами системи пенсійного забезпечення в Україні з урахуванням досвіду еволюції фінансових механізмів та реформування пенсійних систем країн ОЕСР.

Досягнення цієї мети зумовило необхідність вирішення таких завдань:

- проаналізувати теоретико-методологічні підходи до організації фінансування систем пенсійного забезпечення та визначення їх класифікаційних ознак;
- обґрунтувати концептуальні підходи щодо визначення поняття "фінансовий механізм пенсійної системи" та основних критеріїв ефективного управління фінансовими ресурсами із використанням системного підходу;
- систематизувати методичні підходи до оцінювання ефективності фінансових механізмів систем пенсійного забезпечення;
- проаналізувати діяльність і роль міжнародних фінансових інститутів у процесах реформування систем пенсійного забезпечення;
- визначити сучасні тенденції та переважаючі тренди розвитку пенсійних систем розвинених країн ОЕСР;
- порівняти складові фінансових механізмів (засоби, інструменти, важелі регулювання) країн ОЕСР та їх еволюцію в періоди реформ;
- оцінити ефективність процесів функціонування та формування передумов реформування систем пенсійного забезпечення;
- визначити та систематизувати основні риси (інструменти) реформування пенсійних систем країн ОЕСР;
- проаналізувати сучасний стан пенсійної системи в Україні із її ключовими складовими;
- охарактеризувати проблеми реформування вітчизняної пенсійної системи;
- обґрунтувати рекомендації щодо подальшого розвитку пенсійної системи в Україні з урахуванням досвіду країн ОЕСР.

Об'єктом дослідження є функціонування систем пенсійного забезпечення в країнах ОЕСР у їх розвитку та взаємозв'язку.

Предметом дослідження є державні засади фінансового механізму пенсійного забезпечення в Україні за досвідом країн ОЕСР.

Методи дослідження. Методологічною базою дослідження є системний підхід щодо формалізації будови фінансових механізмів систем пенсійного забезпечення у країнах ОЕСР. У роботі застосовано фундаментальні положення економічної теорії, міжнародної економіки та фінансів, загальнонаукові та спеціальні методи: *діалектичний метод пізнання* (при дослідженні внутрішніх суперечностей глобальної валютної системи); *методи історичного і логічного аналізу* (при аналізі процесів трансформації міжнародної валютної системи в різні періоди розвитку світової економіки); *методи аналізу і синтезу* (при класифікації поняття "світова валютна система"); *методи компаративного аналізу* (при дослідженні процесів формування передумов та визначенні напрямків трансформації світової валютної системи); *методи статистичного та структурного аналізу* (при визначенні тенденцій розвитку глобальної валютної системи); *методи системного підходу* (при розгляді глобальної валютної системи як складної динамічної ієрархічної системи).

Інформаційною базою дисертаційної роботи є зарубіжні та вітчизняні спеціальні літературні джерела, офіційні публікації Пенсійного фонду України, Державної служби статистики України, Організації економічного співробітництва та розвитку, Міжнародного валютного фонду, Світового банку, ЄБРР, включаючи щорічні звіти і доповіді, матеріали наукових конференцій, аналітичні й оглядові матеріали наукових інститутів, дослідницьких центрів, аналітичних підрозділів кредитних організацій, центральних банків різних країн світу тощо.

Наукова новизна отриманих результатів механізмів систем пенсійного забезпечення з позицій системного підходу, а також обґрунтуванні найбільш ефективних методів та інструментів управління фінансовими ресурсами пенсійної системи України.

На захист винесено такі нові наукові положення, розроблені автором особисто, а саме:

вперше:

– встановлено необхідність розрахунку страхових пенсійних тарифів через систему прогнозування в актуарних розрахунках умов здійснення пенсійного страхування та обов'язкового контролю діяльності страхових пенсійних організацій, що сприятиме поштовху до розвитку прогресивної пенсійного забезпечення.

удосконалено:

– поняття "*фінансовий механізм пенсійної системи*" як системи управління фінансовими відносинами, що виникають у процесі здійснення акумуляції, інвестицій та розподілу пенсійних активів з метою забезпечення сталих виплат (пенсій) населенню після досягнення особою встановленого пенсійного віку, через фінансові інструменти за допомогою фінансових методів. Інституційними складовими системи є формування джерел пенсійних активів та залучення грошових коштів, формування структури накопичення, інвестування, перерозподілу і розподілу відповідно до неї залучених грошових коштів;

– обґрунтування, що стабільність фінансування пенсійних систем передусім залежить від організаційної моделі управління потоками фінансових ресурсів. Зазначено, що пенсійна система як складова систем вищого порядку – міжнародних фінансових систем та національної фінансової системи, є залежним чинником стабільності або дестабілізації вищих систем. Прикладом впливу пенсійної системи на фінанси країни є факт, що загальні зобов'язання по пенсіях в окремій країні можуть бути причиною дефіциту бюджету країни;

– методичні підходи до оцінювання якості (ефективності) функціонування пенсійної системи. Для проведення порівняльного аналізу фінансових механізмів пенсійних систем країн ОЕСР використано авторську методiku з позицій акумуляції, накопичення та розподілу фінансових ресурсів. Порівняльний аналіз фінансових механізмів пенсійного забезпечення розвинених країн світу на основі аналізу окремих показників в динаміці за два останні десятиліття дозволяє виокремити подібні та відмінні риси пенсійних

систем різних країн за логікою руху пенсійних активів. На відміну від традиційних оглядів пенсійних систем такий підхід дозволяє сконцентруватись саме на фінансових характеристиках пенсійних систем;

- матричну форму структурної моделі сучасних систем пенсійного забезпечення, що включає розрахунок інтегрального показника ефективності та аналіз пенсійних систем за рівнями. Еволюція моделей систем пенсійного забезпечення та відповідні реформи визначають еволюцію їх фінансових механізмів. В свою чергу, проблеми фінансування пенсійних систем зумовлюють необхідність змін організаційних моделей систем пенсійного забезпечення;

набули подальшого розвитку:

- систематизація та типізація реформ пенсійних систем, що мали місце, починаючи із 1980-х років, що передбачає покрокове відображення тенденції розвитку пенсійних систем в країнах ОЕСР. Окрему увагу приділено існуючим підходам та концепції реформування пенсійних систем у посткризовий період;

- імплементація методології кластерного аналізу для оцінювання ефективності моделей пенсійного забезпечення країн ОЕСР з використанням показників «Рівень заміщення пенсія/заплата» та «національні витрати на пенсійну систему». Основна мета – прагнення до найвищого рівня заміщення пенсії у поєднанні із найнижчими витратами на пенсійну систему. Обґрунтовано, що накопичувальна складова в пенсійній системі зменшує національні витрати та знімає навантаження на бюджет;

- систематизація методів та інструментів фінансування систем пенсійного забезпечення відповідно до основних етапів реформування пенсійних систем країн ОЕСР *та характерних ознак (структурних та параметричних)*. Встановлено, що в процесі розвитку пенсійних систем пенсійні фонди (спочатку корпоративні, а надалі спеціалізовані недержавні та державні) не тільки структурно змінювались, а й змінювали та оптимізували стратегії управління фінансовими ресурсами й інвестиційними портфелями. Як результат кризових потрясінь більшість фондів використовує "liability driven investing", тобто інвестиційну стратегію, що враховує такі основні ризики: «ризик зобов'язань» (liability risk), а саме інфляцію цін та заробітних плат; ризик подовження життя учасників системи; ризик зміни процентної ставки тощо.

Практичне значення одержаних результатів. Отримані результати дослідження можуть знайти застосування в оцінюванні поточного стану і напрямків розвитку системи пенсійного забезпечення України, а також при формуванні варіантів параметричних змін у пенсійних системах при проведенні реформування пенсійного сектору.

Теоретичні розробки та практичні результати дисертаційної роботи знайшли застосування в роботі окремих інституцій, що підтверджуються відповідними довідками та актами з:

- ТОВ «КУА «УНІВЕР Менеджмент» використовуються рекомендації, пропозиції та наукові розробки, що стосуються обґрунтування особливостей та систематизації перспективних напрямів розвитку фінансування пенсійної системи в процесах розробки та редизайну продуктів групи для учасників ринку недержавного пенсійного забезпечення, а також при експертному аналізі та громадському обговоренні проектів регуляторних актів, що надаються інвестиційній спільноті органами державної влади України (довідка № 11-13/4 від 13.11.2020 р.).

- ТОВ "Адміністратор пенсійного фонду "Центр персоніфікованого обліку" – враховано рекомендації щодо забезпечення взаємодії з вкладниками та учасниками недержавних пенсійних фондів; забезпечення взаємодії з компанією з управління активами та банком-зберігачем; забезпечення роботи Ради пенсійного фонду; ведення персоніфікованого обліку пенсійного фонду; складання та подання обов'язкової фінансової та спеціальної звітності тощо (довідка № 13-7 від 13.11.2020 р.).

- «Української Асоціації інвестиційного бізнесу» (УАІБ) - враховано наукові розробки та результати досліджень з питань управління портфелями пенсійних активів та структури їх розміщення використовуються при здійсненні заходів, спрямованих на підвищення кваліфікації і стандартів професійної роботи серед своїх членів; впровадженні принципів корпоративного управління та захисту прав інвесторів на ринку цінних паперів; перед ліцензійній підготовці компанії, які мають намір здійснювати професійну діяльність на фондовому ринку; експертній та нормотворчій діяльності (довідка №13.11-16 від 13.11.2020 р.).

- Національної асоціації недержавних пенсійних фондів України та адміністраторів недержавних пенсійних фондів (НАПФА) – враховано наукові розробки, що стосуються управління пенсійною системою або системою пенсійного забезпечення, та пропозиції механізмів, що виконують акумулятивну, інвестиційну та розподільчу функцію фінансових ресурсів з метою забезпечення сталих виплат (пенсій) населенню та використовуються в галузевому лобюванні, розробці програм та законодавчих ініціатив щодо формування системи пенсійного забезпечення в Україні (довідка № 14/06 від 10.11.2020 р.).

- Державного науково-дослідного інституту інформатизації та моделювання економіки, Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України – представлене дослідження містить пропозиції щодо концепції формування фінансового механізму пенсійного забезпечення в Україні, що побудований на методології кластерного аналізу для оцінювання ефективності моделей пенсійного забезпечення країн ОЕСР (довідка №34-2/2 від 27.01.2020 р.);

- Міжнародної громадської організації "Міжнародна академія інформатики" - взято до уваги здійснені дослідження проблем інформаційної безпеки пенсійної системи України (довідка 2620-02/10 від 20.02.2020 р.);

- Українського інституту розвитку фондового ринку ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» - при викладанні окремих тем за Базовою програмою навчання фахівців з питань фондового ринку та Спеціалізованою програмою навчання фахівців з питань управління активами, затвердженими Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку (довідка № 1311-2020 від 13.11.2020 р.);

- ВНЗ «Національна академія управління» – використання в навчальному процесі матеріалів наукового дослідження дало змогу адаптувати методичні комплекси навчальних дисциплін до умов трансформаційних процесів в економіці та освіті, поглибити їх теоретичні-методичні основи та підвищити якість підготовки фахівців за спеціальностями 292 «Міжнародні економічні відносини», 071 «Облік і оподаткування», 072 «Фінанси, банківська справа та страхування», 081 «Право» (акт впровадження від 02.03.2020 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням. Наукові положення і висновки, викладені в дисертації й публікаціях, отримані автором особисто. У наукових роботах, опублікованих у співавторстві, використано тільки ті положення, які розроблено автором самостійно. Внесок автора у працях, опублікованих у співавторстві, наведено в списку публікацій.

Апробація результатів дисертації. Основні наукові положення і результати дисертації представлялись на міжнародних і всеукраїнських конференціях, круглих столах та семінарах, у тому числі: Міжнародна науково-практична конференція «Реалізація політики модернізації економіки в умовах державно - приватного партнерства» (м. Запоріжжя, 03 листопада 2017 р.); міжнародний круглий стіл «Розвиток співробітництва України із СОТ» (м. Київ, 24 листопада 2017 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Економічна стратегія та політика реалізації європейського вектору розвитку України: концептуальні засади, виклики та протиріччя» (м. Київ, 25 травня 2018р.); міжнародний науковий семінар «Стратегії взаємодії МВФ та України» (м. Київ, 10 жовтня 2018 року); IV науково-практичний інтернет-семінар «Фіскальна політика в умовах макроекономічної стабілізації» (м. Ірпінь, 5 лютого – 7 березня 2019р.); II науково-практичний круглий стіл «Протидія мінімізації сплати податків: світовий досвід та практика України» (м. Ірпінь, 16–17 травня 2019р.); II Міжнародна наукова конференція «Соціально-економічний потенціал України та країн Європи: правове регулювання, проблеми і тенденції розвитку» (м.Київ, 24 травня 2019 р.); VIII Міжнародна наукова Інтернет-конференція «Національна безпека у фокусі викликів глобалізаційних процесів в економіці» (м. Київ – м. Rzeszów, 14-15 жовтня 2020 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи опубліковано у 16 наукових працях, із них: розділи у 2 колективних монографіях; 6 статей у наукових фахових виданнях України та тих, що входять до міжнародних наукометричних баз даних, 8 публікацій у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій, круглих столів та семінарів.

Структура і обсяг дисертаційної роботи. Дисертація складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Основний зміст дисертації викладено на 196 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 208 сторінок. Робота містить 19 таблиць, 35 рисунків та 8 додатків. Список використаних джерел налічує 139 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, сформульовано мету та завдання дослідження, визначено об'єкт, предмет, методологічну та інформаційну основу дисертації, проаналізовано ступінь розробленості теми, розкрито наукову новизну, викладено практичне значення одержаних результатів дисертаційної роботи, наведено дані про апробацію отриманих наукових результатів.

У першому розділі дисертаційної роботи **«Теоретичні основи еволюції фінансового механізму систем пенсійного забезпечення»** – викладено основні результати огляду літератури та наукових напрацювань щодо визначення сутності понять фінансового механізму й фінансової стабільності принагідно до сфери пенсійного забезпечення із застосуванням методів системного аналізу, синтезу та узагальнення; розкрито сутність сучасних моделей систем пенсійного забезпечення та узагальнено їх класифікації.

Розглянуто поняття структури та особливостей функціонування пенсійних систем зроблено ґрунтовний огляд літератури із даного питання та розкрито суть і визначено основні поняття, такі як система пенсійного забезпечення, фінансові ресурси пенсійної системи, рівні або яруси систем пенсійного забезпечення. Систематизовано базові цілі та принципи функціонування систем пенсійного забезпечення. Особливу увагу приділено різновидам та класифікаціям систем пенсійного забезпечення на основі різноманітних критеріїв. У вигляді основних критеріїв обрано наступні: спосіб фінансування систем пенсійного забезпечення, суб'єкт фінансування, тип власності інституціональних суб'єктів пенсійної системи, також прийнято до уваги економіко-географічні критерії. За даними класифікаціями наведено приклади систем пенсійного забезпечення країн світу, що найбільш повно відповідають теоретичному обґрунтуванню кожного виду цієї системи за класифікаціями. Описано поняття рівнів системи пенсійного забезпечення як відображення діяльності певних пенсійних механізмів та запропоновано узагальнюючу матричну модель класифікації систем пенсійного забезпечення на основі наявності чи відсутності певного рівня пенсійної системи та трьох основних параметрів, складених автором (табл.1).

Матрична форма сучасних моделей систем пенсійного забезпечення
(світові тенденції)

Рівень ПС Параметр	Мінімальні соціальні пенсії	Солідарна система пенсій	Загально- обов'язкова накопичуваль на	Недержавне пенсійне забезпечення	Родинна Медична підтримка
Наявність	існує/не існує	існує/не існує	існує/не існує	існує/не існує	існує/не існує
Добровільність або примусовість	добровільність /примусовість	добровільність /примусовість	добровільність /примусовість	добровільність /примусовість	добровільність /примусовість
Тип власності керуючого суб'єкта	державна/ приватний	державна/ приватний	державна/ приватний	державна/ приватний	-
Кількість керуючих суб'єктів	один/багато	один/багато	один/багато	один/багато	-

Джерело. Складено автором.

Зроблено глибокий аналіз теоретичних джерел та надано авторське визначення фінансового механізму пенсійної системи з урахуванням особливостей покладених на нього функцій (рис.1). Фінансовий механізм пенсійної системи визначено як сукупність економіко-організаційних та правових форм і методів управління фінансовою діяльністю в процесі створення і використання фондів фінансових ресурсів для виконання певних функцій, покладених суспільством на пенсійну систему.

Рис.1. Фінансовий механізм пенсійної системи

Джерело: складено автором.

Фінансовий механізм пенсійної системи з позиції теорії систем визначено як систему управління фінансовими відносинами, що виникають у процесі здійснення акумуляції, інвестицій та розподілу пенсійних активів з метою забезпечення сталих виплат (пенсій) населенню після досягнення особою встановленого пенсійного віку, через фінансові інструменти за допомогою фінансових методів. Особливу увагу у підрозділі приділено огляду літератури з питань фінансової стабільності систем та визначенню фінансової стабільності системи пенсійного забезпечення.

Фінансовий механізм пенсійного забезпечення можна сформулювати як сукупність методів, форм, важелів та інструментів, що застосовуються для формування та використання коштів пенсійної системи з метою отримання соціального ефекту. Його основою є процес формування пенсійних фондів. Оскільки пенсійна система включає Пенсійний фонд України, недержавні пенсійні установи та різноманітні фінансові організації, то цієї мети можливо досягти шляхом делегування частини функцій держави з пенсійного забезпечення недержавним фінансовим інститутам, диверсифікацією і мінімізацією фінансових ризиків. Виділення та обґрунтування відповідних фінансових методів, форм, способів і інструментів державних та недержавних пенсійних фондів дасть можливість сформулювати дієвий фінансовий механізм системи пенсійного забезпечення.

У дисертації встановлено фінансових прояви конфлікту поколінь, що складаються: по-перше, у перетворенні літніх людей в потужну економічну і політичну силу, здатну перерозподілити потоки матеріальних благ в державі в свою користь; по-друге, у формуванні соціального боргу держави перед учасниками пенсійної системи; по-третє, в необхідності фінансування реформи, коли забезпечення наступності зобов'язань розподільчої системи означає фінансування витрат на проведення реформи за рахунок майбутніх поколінь.

Обґрунтовано критерії ефективності фінансових механізмів пенсійного забезпечення, а також основним ризикам і загрозам стабільному функціонуванню систем пенсійного забезпечення. Детально описано основні напрямки забезпечення фінансової стійкості пенсійної системи: формування прогнозу потреби у фінансових ресурсах для виплати пенсій з використанням актуарних розрахунків і оцінювання демографічної ситуації, вибір системи індексації пенсій, аналіз перспективної динаміки заробітної плати, врахування інфляційних тенденцій, вибір найбільш ефективних і низько ризикових форм інвестування пенсійних накопичень.

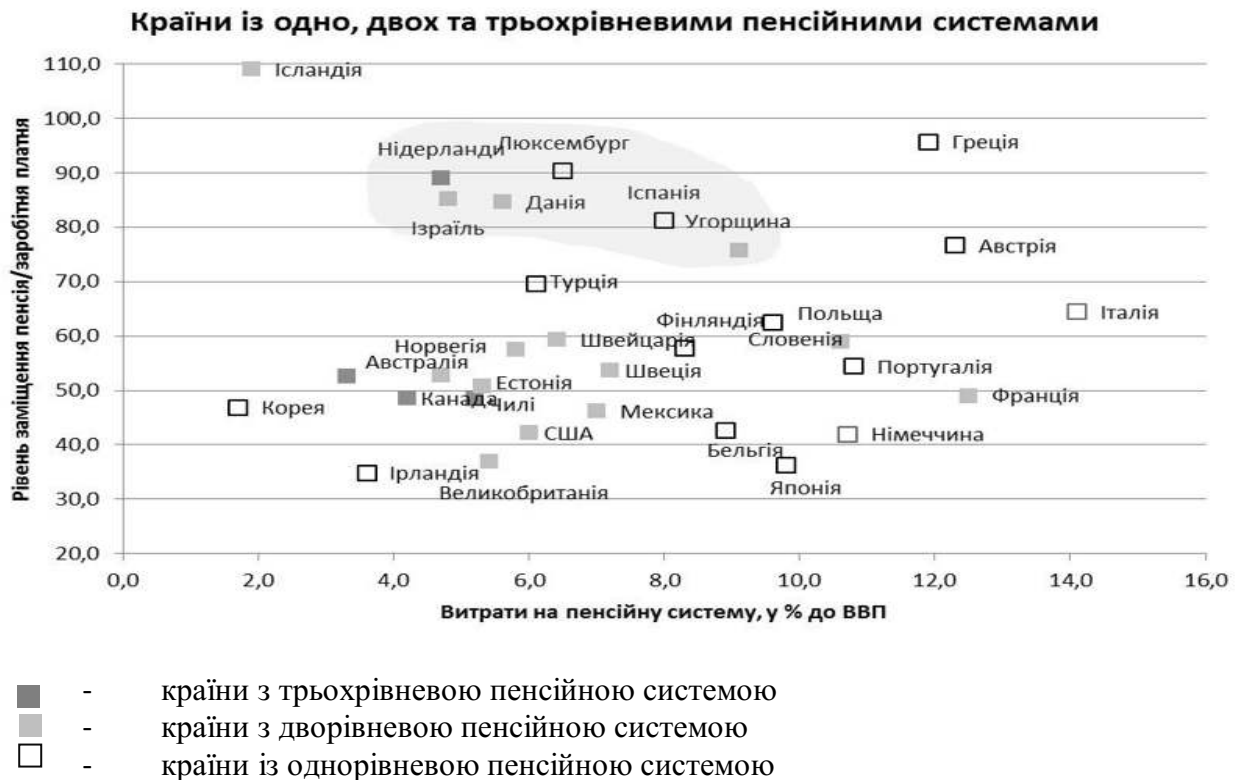
Також частину підрозділу присвячено важливому питанню діяльності міжнародних організацій у сфері підведення теоретичних та статистичних підсумків діяльності пенсійних систем різних країн, а також підтримки реформування та удосконалення пенсійної сфери у різних країнах. Важко переоцінити доробок таких організацій як Світовий банк та Організація економічного співробітництва та розвитку. В процесі реалізації проектів у напрямку реформування та вдосконалення пенсійних систем країн Світовий

банк і ОЕСР розробляють методологію та рекомендації, спираючись як на загальну економічну ситуацію, так і на специфіку кожної країни.

У другому розділі дисертації «Еволюція механізмів пенсійного забезпечення країн ОЕСР» – викладено результати дослідження щодо порівняльного аналізу кількісних показників функціонування пенсійних систем країн ОЕСР, систематизації та узагальнення якісних ознак процесів розвитку та реформування пенсійних систем розвинених країн в ХХ-ХХІ сторіччях. Досвід країн ОЕСР є важливим для прогнозування ситуації в пенсійній сфері в Україні через те, що країни ОЕСР характеризуються тими ж демографічними тенденціями, що ми спостерігаємо та прогнозуємо для України. Крім того, ще у другій половині ХХ сторіччя країни ОЕСР пройшли кризовий етап та розпочали реформування своїх пенсійних систем, в загальному цей процес приніс позитивні результати та пройшов успішно, хоча реформи систем пенсійного забезпечення в більшості цих країн тривають.

Для проведення порівняльного аналізу фінансових механізмів пенсійних систем країн ОЕСР використано авторську методику виокремлення та порівняння складових фінансових механізмів з позиції акумуляції, накопичення і розподілу фінансових ресурсів. Порівняльний аналіз фінансових механізмів пенсійного забезпечення розвинених країн світу на основі аналізу окремих показників в динаміці за два останні десятиліття дозволяє виокремити подібні та відмінні риси пенсійних систем різних країн за логікою руху пенсійних активів. На відміну від традиційних оглядів пенсійних систем такий підхід дозволяє сконцентруватись саме на фінансових характеристиках пенсійних систем, тимчасово абстрагувавшись від комплексних демографічних, соціальних та економічних показників.

В роботі викладено результати більш узагальненого порівняння пенсійних систем країн ОЕСР, пошуку інтегрального показника ефективності та аналіз пенсійних систем за рівнями. Використовуючи інструментарій кластерного аналізу країни ОЕСР було згруповано за подібністю двох ознак - найхарактерніших показників ефективності діяльності пенсійних систем (рівень заміщення та витрати на пенсійну сферу країн) (рис.2). Аналізуючи кожен кластер та ознаки систем пенсійного забезпечення, що входять у нього, як наприклад, рівень доходу на душу населення в країні та кількість рівнів у будові пенсійної системи певної країни, можемо робити висновки про значущість кожної ознаки та її вплив на ефективність пенсійної системи певної країни.

Рис.2. Рівень заміщення та витрати на пенсійну сферу країн із різною структурою пенсійних систем

Джерело: складено автором.

В роботі зроблено спробу не лише окреслити основні тенденції розвитку пенсійних систем в країнах ОЕСР, а й визначити основні рушійні сили та наднаціональні фактори впливу на пенсійну сферу. Також у даному підрозділі окреслено основні етапи реформування пенсійних систем країн ОЕСР виділяє чотири етапи у розвитку та реформуванні систем пенсійного забезпечення країн ОЕСР:

Етап 1. Передісторія виникнення сучасних пенсійних систем.

Етап 2. Формування пенсійних систем країн ОЕСР та сучасних форм пенсійного забезпечення. Еволюція пенсійних стратегій у ХХ сторіччі.

Етап 3. Перші структурні реформи та спроби реформування пенсійних систем розвинених країн на державному рівні у ХХ сторіччі.

Етап 4. Реформи як невід'ємна частина еволюційного процесу пенсійних систем країн ОЕСР.

Особливу увагу приділено виокремленню типових рис пенсійних реформ країн ОЕСР.

Поряд з обґрунтуванням принципів, що лежать в основі функціонування обов'язкових пенсійних систем в країнах ОЕСР, виявлені дві основні передумови реформування пенсійної системи в Україні: а) девальвація пенсійної системи радянського періоду, що перетворилася в зрівняльну систему, яку фінансується протягом багатьох десятиліть за "залишковим принципом", що призвело до суттєвого розриву в рівні життя людини до переходу на пенсію і після нього; б) перехід країни до ринкової економіки і

формування ринку праці, що об'єктивно зажадало впровадження в систему пенсійного забезпечення страхових принципів, законодавчого закріплення реальної системи обов'язкового пенсійного страхування протягом багатьох десятиліть за "залишковим принципом", що призвело до суттєвого розриву в рівні життя людини до переходу на пенсію і після нього; б) перехід країни до ринкової економіки і формування ринку праці, що об'єктивно зажадало впровадження в систему пенсійного забезпечення страхових принципів, законодавчого закріплення реальної системи обов'язкового пенсійного страхування.

У третьому розділі дисертаційної роботи **«Вдосконалення та адаптування фінансового механізму пенсійного забезпечення в умовах реформи в Україні»** – здійснено розгляд та аналіз поточного стану української пенсійної системи та основним підходам до формування фінансового механізму пенсійного забезпечення в Україні.

Фонд оплати праці є основним показником економічного і соціального розвитку країни та найважливішим при формуванні бюджету Пенсійного фонду України, оскільки саме з фонду оплати праці підприємства і заробітку кожної застрахованої особи сплачуються страхові внески до системи пенсійного забезпечення, тобто за рахунок пенсійних внесків здійснюється фінансування пенсійної системи. Фонд оплати праці є основним об'єктом оподаткування та ресурсом, збільшення якого, наприклад хоча б на 5%, призведе до аналогічного збільшення пенсійних коштів. Він є базисом всієї системи пенсійного страхування. На його величину впливають два фактори: кількість робочих місць, кількість працюючих; розмір оплати праці. І те і інше є результатом діяльності підприємця, власника, роботодавця. Саме вони створюють цей базис, який забезпечує наповнення пенсійної системи для здійснення пенсійних виплат. Наскільки комфортно та стабільно почуватимуться підприємці, власники, наскільки стабільно розвиватиметься економіка та чи створені державою умови для ефективного господарювання – головним чином і залежить майбутнє системи пенсійного забезпечення.

В роботі розкрито сучасний стан системи пенсійного забезпечення в Україні, вплив фінансових криз на реформування пенсійної системи України (рис.3.).

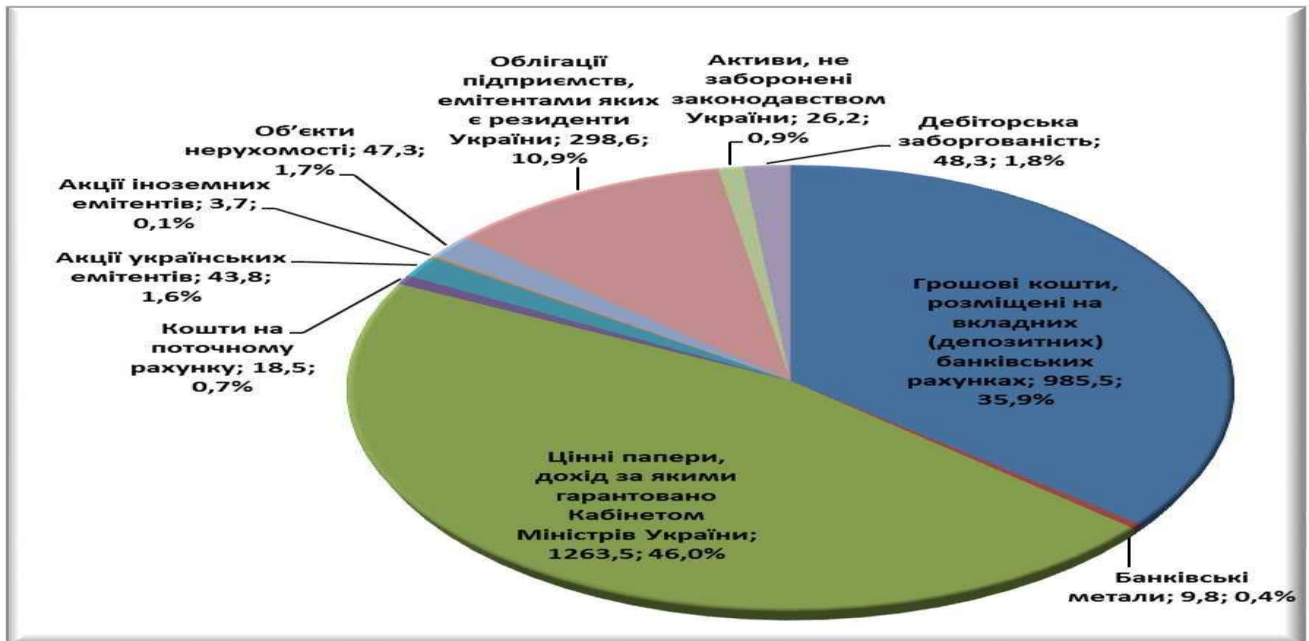

Рис.3. Вплив фінансових криз на реформування пенсійної системи України

Джерело: складено автором.

Проведено аналіз передумов формування сучасної пенсійної системи в Україні, визначені основні підходи до адаптування та формування фінансового механізму пенсійного забезпечення в Україні. У результаті порівняльного аналізу структури розміщення коштів пенсійних фондів в Україні та країнах ОЄРС (табл. 2.), можна констатувати, що інвестиційна політика вітчизняних НПФ орієнтована на мінімізацію інвестиційного ризику шляхом вкладення коштів у фінансові інструменти з низьким рівнем ризику та, відповідно, доходністю.

Таблиця 2

Динаміка структури інвестованих пенсійних активів, млн. грн.

Активи	Станом на		Питома вага, (%)	Приріст (%)
	31.12.2017	31.12.2018		
Грошові кошти, розміщені на вкладних (депозитних) банківських рахунках	1 083,3	985,5	35,9	-9,0
Цінні папери, дохід за якими гарантовано КМУ	1 004,9	1 263,5	46,0	25,7
Облігації підприємств, емітентами яких є резиденти України	202,4	298,6	10,9	47,5
Акції українських емітентів	11,3	43,8	1,6	287,6
Об'єкти нерухомості	62,6	47,3	1,7	-24,4
Банківські метали	10,1	9,8	0,4	-3,0
Кошти на поточному рахунку	22,2	18,5	0,7	-16,7
Активи не заборонені законодавством України	24,0	26,2	0,9	9,2
Дебіторська заборгованість	41,8	48,3	1,8	15,5
Акції іноземних емітентів	3,0	3,7	0,1	23,3
Загальна вартість активів	2 465,6	2 745,2	100,0	11,3

Джерело: складено автором.

Разом із тим, аналіз досвіду країн ОЕСР свідчить, що недержавні пенсійні фонди є потужними інституційними інвесторами, пріоритетним напрямом інвестиційної діяльності яких є вкладення в акції, що у випадку вдалої реалізації, забезпечує максимізацію інвестиційного доходу вкладників та розвиток економіки в цілому. Саме це є перспективним напрямом удосконалення інвестиційної діяльності НПФ в Україні, однак його реалізація невід’ємно пов’язана з подальшим розвитком фондового ринку. (Рис.4).

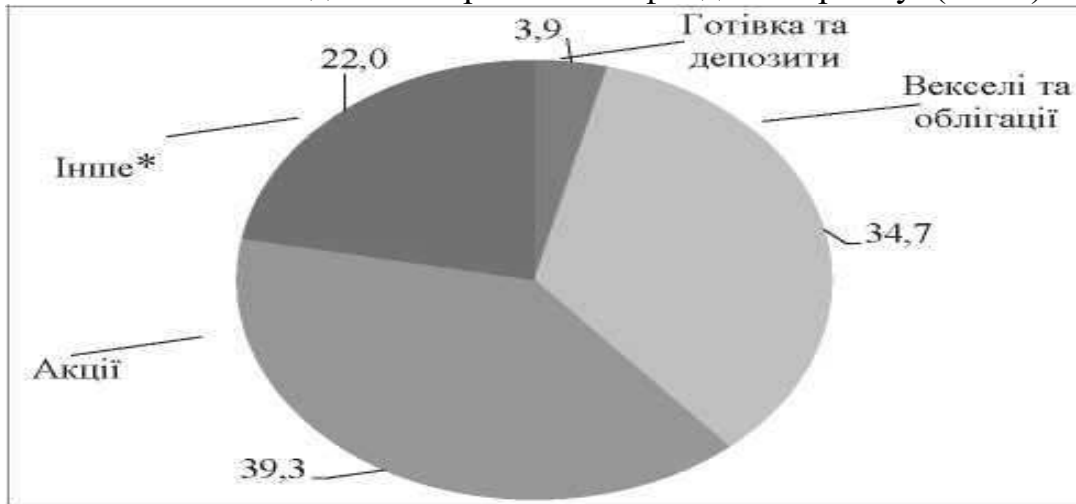

Рис. 4. Частка розвитку фондового ринку України за 2018 рік.

Джерело: складено автором.

Зроблено висновок, що реформування пенсійної системи України відбувається в умовах, коли практично відсутня національна модель соціально-економічного розвитку. Таким чином, проблеми наповнення Пенсійного фонду України коштами від страхових внесків знаходяться в площині загальнодержавних проблем. Осучаснення трудового законодавства України відповідно до міжнародних стандартів, впровадження фіскальних заходів щодо забезпечення контролю за додержанням законодавства про працю і зайнятість населення сприятиме мінімізації масштабних обсягів тіньової економіки, стимулюватиме створення нових робочих місць та легалізацію відносин у сфері зайнятості. Внаслідок запровадження виважених заходів реформування пенсійної системи України має підвищитися рівень соціального захисту населення, у країні з'являться довгострокові інвестиційні ресурси, акумульовані накопичувальною пенсійною системою, які будуть використані на фінансування розвитку економічної та соціальної інфраструктури. Знизиться вартість фінансових ресурсів, виникне зацікавленість вітчизняних інвесторів у розширенні внутрішніх запозичень через випуск боргових цінних паперів (корпоративних, муніципальних та державних облигацій тощо). А запровадження другого рівня пенсійної системи підштовхне розвиток недержавного пенсійного забезпечення та посилить інтерес громадян до інструментів фондового ринку, що дасть можливість переорієнтувати частину коштів зі споживчого ринку на фондовий і пов'яже також надлишкову грошову масу.

Фінансовий механізм для сфери пенсійного забезпечення має бути сформований як на макрорівні, так і на мікрорівні з охопленням складу всіх його учасників. Загалом фінансовий механізм пенсійного забезпечення має формуватися з врахуванням: рівня життя в країні; демографічної ситуації; структури інвестиційної складової пенсійної системи держави; перспектив формування довгострокових фінансових ресурсів країни; розмірів пенсій; страхових тарифів; співвідношення працюючих та пенсіонерів; віку виходу на пенсію; тенденцій зміни співвідношення працюючих до отримувачів пенсії; наявності і якості інвестиційних проектів; стану державних і недержавних пенсійних фондів; законодавчих державних гарантій; тенденцій у зміні пропорцій між солідарним, накопичувальним та добровільним страхуванням.

До важливих економічних регуляторів механізму стимулювання пенсійного забезпечення належать знижки та надбавки до страхового внеску, а також податкові пільги. Механізм інвестиційної діяльності системи пенсійного страхування ґрунтується на відповідній законодавчій базі: стосовно накопичувальної системи загальнообов'язкового пенсійного страхування і системи недержавного пенсійного забезпечення.

Накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування ґрунтується на засадах накопичення коштів застрахованих осіб у Накопичувальному фонді та здійснення фінансування витрат на оплату договорів страхування довічних пенсій і одноразових виплат на умовах та в порядку, передбачених законом.

Сутність такої системи полягатиме в тому, що частина обов'язкових внесків до пенсійної системи (загальний рівень пенсійних відрахувань залишиться незмінним) накопичуватиметься у єдиному Накопичувальному фонді і обліковуватиметься на індивідуальних накопичувальних пенсійних рахунках громадян, які (та на користь яких) сплачуватимуть такі внески. Ці кошти інвестуватимуться в економіку країни з метою отримання інвестиційного доходу і захисту їх від інфляційних процесів. Управління пенсійними коштами здійснюватимуть компанії з управління активами (для яких ця діяльність є професійною і буде ліцензуватись), обраними на конкурсній (тендерній) основі. При інвестуванні пенсійних активів компанії діятимуть згідно з вимогами законопроектів щодо напрямів інвестування ринків, на яких можна буде здійснювати інвестиції, та вимог щодо диверсифікації (вкладання коштів у різні напрями) інвестиційних вкладень. Безпосереднє зберігання пенсійних активів буде здійснювати банківська установа-зберігач, яка нестиме відповідальність за цільове використання цих активів. Кошти, що обліковуватимуться на індивідуальних накопичувальних пенсійних рахунках громадян, будуть власністю цих громадян, і вони зможуть скористатись ними при досягненні пенсійного віку (або у випадках, передбачених законом, раніше цього терміну, наприклад у разі інвалідності). Виплати з Накопичувального фонду будуть здійснюватись додатково до виплат із солідарної системи.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження вирішено важливе наукове завдання комплексного аналізу формування стійкого фінансового механізму системи пенсійного забезпечення на прикладі країн ОЕСР та у ході пенсійної реформи в Україні. У результаті проведеного дослідження зроблено такі висновки.

1. Сформовано ґрунтовну та сучасну класифікацію пенсійних моделей. Ґрунтовно описано базові цілі та принципи функціонування систем пенсійного забезпечення. Особливу увагу приділено різновидам та класифікаціям систем пенсійного забезпечення на основі різноманітних критеріїв. У якості основних критеріїв обрано наступні: спосіб фінансування систем пенсійного забезпечення, суб'єкт фінансування, тип власності інституційних суб'єктів пенсійної системи, також прийнято до уваги економіко-географічні критерії. За даними класифікаціями наведено приклади систем пенсійного забезпечення країн світу, що найбільш повно відповідають теоретичному обґрунтуванню кожного виду системи за класифікацією. Описано поняття рівнів системи пенсійного забезпечення, як відображення роботи певних пенсійних механізмів, та запропоновано узагальнюючу матричну модель класифікації систем пенсійного забезпечення на основі наявності чи відсутності певного рівня пенсійної системи та трьох основних параметрів, складену автором.

2. Фінансовий механізм пенсійної системи розглянуто з позиції теорії систем як систему управління фінансовими відносинами, що виникають у процесі здійснення акумуляції, інвестицій та розподілу пенсійних активів з метою забезпечення сталих виплат (пенсій) населенню після досягнення особою встановленого пенсійного віку, через фінансові інструменти за допомогою фінансових методів, та представлено у схематичному вигляді.

3. Описано основи оцінки ефективності фінансових механізмів пенсійного забезпечення присвячено обґрунтуванню критеріїв ефективності фінансових механізмів пенсійного забезпечення, а також основним ризикам і загрозам стабільному функціонуванню систем пенсійного забезпечення. Детально описано основні напрямки забезпечення фінансової стійкості пенсійної системи: формування прогнозу потреби у фінансових ресурсах для виплати пенсій з використанням актуарних розрахунків і оцінки демографічної ситуації, вибір системи індексації пенсій, аналіз перспективної динаміки заробітної плати, врахування інфляційних тенденцій, вибір найбільш ефективних і не ризикових форм інвестування пенсійних накопичень.

4. Проведено порівняльний аналіз фінансових механізмів пенсійних систем країн ОЕСР, у ході якої використано авторську методику з позицій акумуляції, накопичення та розподілу фінансових ресурсів. Порівняльний аналіз фінансових механізмів пенсійного забезпечення розвинених країн світу на основі аналізу окремих показників в динаміці за два останні десятиліття дозволяє виокремити подібні та відмінні риси пенсійних систем різних країн за логікою руху пенсійних активів. На відміну від традиційних оглядів пенсійних

систем такий підхід дозволяє сконцентруватись саме на фінансових характеристиках пенсійних систем, тимчасово абстрагувавшись від комплексних демографічних, соціальних та економічних показників.

5. Запропоновано інтегральний показник ефективності та аналіз пенсійних систем за рівнями. Зроблено спробу не лише окреслити основні тенденції розвитку пенсійних систем в країнах ОЕСР, а й визначити основні рушійні сили та наднаціональні фактори впливу на пенсійну сферу. Кількісні показники логічно згруповані за приналежністю до певних процесів у функціонуванні фінансових механізмів пенсійних систем розвинених країн. Для вивчення взаємозв'язків між показниками використовується регресійний та кластерний аналіз.

6. Проведено ґрунтовний аналіз передумов функціонування пенсійної системи в Україні. Описано фінансовий механізм функціонування системи пенсійного забезпечення України з позиції процесів акумулювання, інвестування та розподілу пенсійних ресурсів. Оцінено досвід пенсійного реформування української пенсійної системи у порівнянні із країнами ОЕСР, та країн із подібними вихідними передумовами функціонування пенсійної системи.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Литвин М.М., Борзенко О.О., Ван Цзіньго, Віра Джен. Безпека участі України у глобальній економіці // Конкурентні стратегії безпеки розвитку України в глобальному середовищі: монографія / за заг. ред. професора А.Мокія. - м. Львів. - 2019. - С. 101-157. *(Особистий внесок: визначено участь України у глобалізаційних процесах та встановлено рівень її безпеки)*

2. Литвин М.М. Розвиток фінансових інститутів ЄС та виклики для фінансової політики України / Розвиток фінансових інститутів ЄС та виклики для фінансової політики України: монографія / за заг. ред. професора О. Борзенко. - НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». – Електрон. ресурс. – К., 2019. – 372 с.

Статті у наукових фахових виданнях України та виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз:

3. Литвин М.М., Нам В.Г. Фінансовий механізм системи пенсійного забезпечення / М.М. Литвин, В.Г. Нам // Актуальні проблеми економіки. – 2020 – № 4. – С.22-29 [*Фахове видання; міжнародні наукометричні бази: EBSCOhost; EconLit; ABI/Inform by ProQuest; ERIH PLUS (Норвегія)*]. *(Особистий внесок: надано трактування фінансового механізму пенсійного забезпечення)*.

4. Литвин М.М., Костюк В.Р. Методичні рекомендації міжнародних організацій у сфері забезпечення фінансової стійкості пенсійних фондів / М.М. Литвин, В.Р.Костюк // Актуальні проблеми економіки. – 2020 – № 5. – С.4-10 [*Фахове видання; міжнародні наукометричні бази: EBSCOhost; EconLit;*

ABI/Inform by ProQuest; ERIH PLUS (Норвегія)]. (Особистий внесок: систематизовано та узагальнено рекомендації щодо забезпечення фінансової стійкості пенсійних фондів).

5. Литвин М.М., Борзенко О.О., Панфілова Т.О. Рівні оподаткування країн ЄС та України // М.М. Литвин, О.О. Борзенко, Т.О. Панфілова / Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. - 2019. - №19. - С. 131-160. *(Особистий внесок: встановлено відповідність ранжування рівнів оподаткування) [Фахове видання; міжнародні наукометричні бази: Google Scholar, Index Copernicus].*

6. Литвин М.М., Костюк В.Р. Прогнозування розміру витрат країн ОЕСР на пенсійну сферу / М.М. Литвин, В.Р.Костюк // Актуальні проблеми економіки. – 2019 – № 6. – С.160-170 *[Фахове видання; міжнародні наукометричні бази: EBSCOhost; EconLit; ABI/Inform by ProQuest; ERIH PLUS (Норвегія)]. (Особистий внесок: здійснено прогноз помірного збільшення суспільних витрат на пенсійну сферу у відношенні до ВВП країни в деяких країнах ОЕСР).*

7. Литвин М.М., Нам В.Г. Фінансові механізми пенсійного забезпечення: засоби, інструменти та важелі регулювання / М.М. Литвин, В.Г. Нам // Актуальні проблеми економіки. – 2019 – № 7. – С.89-98 *[Фахове видання; міжнародні наукометричні бази: EBSCOhost; EconLit; ABI/Inform by ProQuest; ERIH PLUS (Норвегія)]. (Особистий внесок: охарактеризовано засоби та інструменти фінансового механізму пенсійного забезпечення).*

6. Lytvyn M., Borzenko O., Redzuk E. The social significance of insurance as an institution of financial protection // M. Lytvyn, O. Borzenko, E. Redzuk/ Journal SEPIKE Social Educational Project of Improving Knowledge in Economics. Edition 19 / Frankfurt, Deutschland; Poitiers, France; Los Angeles, USA / Association 1901 “SEPIKE”. Publisher: “SEPIKE”, 2018. – p.70-76. *(Особистий внесок: встановлено соціальне значення страхування як інституту фінансового захисту) [міжнародні наукометричні бази: Google Scholar, Index Copernicus].*

Публікації у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій, круглих столів та семінарів:

9. Литвин М.М., Борзенко О.О. Перспективи розвитку страхового та пенсійного ринку України з урахуванням досвіду європейських країн та Китаю // М.М. Литвин, О.О. Борзенко / Міжнародна науково-практична конференція «Реалізація політики модернізації економіки в умовах державно - приватного партнерства». - м. Запоріжжя, 3 листопада 2017р. – с. 162-164. *(Особистий внесок: здійснено порівняльний аналіз страхового та пенсійного ринку України та Китаю).*

10. Литвин М.М., Борзенко О.О. Роль інноваційних кластерів при забезпеченні конкурентоспроможності національних підприємницьких структур в умовах СОТ // М.М. Литвин, О.О. Борзенко / Міжнародний круглий стіл «Розвиток співробітництва України із СОТ». - м. Київ, 24 листопада 2017 р. – с. 29-31.*(Особистий внесок: визначено переваги кластерного підходу забезпеченні конкурентоспроможності національних підприємницьких структур).*

11. Литвин М.М., Борзенко О.О. Створення прозорої фінансової системи – запорука введення накопичувальної пенсійної системи в країні // М.М. Литвин, О.О. Борзенко / Всеукраїнська науково-практична конференція «Економічна стратегія та політика реалізації європейського вектору розвитку України: концептуальні засади, виклики та протиріччя». - м. Київ, 25 травня 2018 р. – с. 27-30. *(Особистий внесок: розкрито типи накопичувальних пенсійних фондів).*

12. Литвин М.М. Монетарна теорія – в основі стабілізаційних програм, що реалізуються за підтримки МВФ // М.М. Литвин / Міжнародний науковий семінар «Стратегії взаємодії МВФ та України». - м. Київ, 10 жовтня 2018 р. – с.55-57.

13. Литвин М.М., Борзенко О.О. Механізми захисту прав споживачів фінансових послуг // М.М. Литвин, О.О. Борзенко / IV науково-практичний інтернет-семінар «Фіскальна політика в умовах макроекономічної стабілізації». - м. Ірпінь, 5 лютого – 7 березня 2019 р.- с.138-141. *(Особистий внесок: розкрито аспекти захисту прав споживачів фінансових послуг).*

14. Литвин М.М., Борзенко О.О. Маніпуляція державними податками – стимулювання ділової активності // М.М. Литвин, О.О. Борзенко / II науково-практичний круглий стіл «Протидія мінімізації сплати податків: світовий досвід та практика України». - м. Ірпінь, 16–17 травня 2019 р. – с. 27-31 *(Особистий внесок: визначено питання реалізації регуляторної (маніпулятивної) функції податків).*

15. Литвин М.М., Борзенко О.О., Глазова А.Б. Глобальна макроекономічна політика: виклики для України // М.М. Литвин, О.О. Борзенко, А.Б. Глазова / II Міжнародна наукова конференція «Соціально-економічний потенціал України та країн Європи: правове регулювання, проблеми і тенденції розвитку», м.Київ, 24 травня 2019 р. - С. 14-16. *(Особистий внесок: визначено питання реалізації регуляторної (маніпулятивної) функції податків).*

16. Литвин М.М. Класифікація рівнів пенсійної системи // М.М.Литвин/ VIII Міжнародна наукова Інтернет-конференція «Національна безпека у фокусі викликів глобалізаційних процесів в економіці», м. Київ – м. Rzeszów, 14-15 жовтня 2020 р. – с. 62-63.

АНОТАЦІЯ

Литвин М.М. Державні засади механізму пенсійного забезпечення в Україні (досвід країн ОЕСР). – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – Економіка та управління національним господарством. – ВНЗ «Національна академія управління», м. Київ, 2020.

Дисертаційна робота присвячена дослідженню державних засад механізму пенсійного забезпечення в Україні з вивченням досвіду країн ОЕСР. Визначено адаптування фінансових механізмів системи пенсійного забезпечення України до стандартів країн ОЕСР.

У дисертаційній роботі розкрито теоретичні засади фінансування систем пенсійного забезпечення, досліджено фінансовий механізм та управління фінансовими ресурсами пенсійної системи, проаналізовано сучасні моделі фінансування систем пенсійного забезпечення.

Проаналізована еволюція фінансових механізмів пенсійного забезпечення країн ОЕСР, досліджено основні етапи реформування пенсійних систем.

Досліджено фінансові проблеми розвитку пенсійної системи в Україні, проаналізовано передумови формування сучасної системи пенсійної системи в Україні, визначені основні підходи до адаптування та формування фінансового механізму пенсійного забезпечення в Україні. Запропоновано механізми адаптування солідарної пенсійної системи та визначені перспективи її розвитку в Україні. Розкрито особливості та показники діяльності недержавних пенсійних фондів України та надані рекомендації щодо основних напрямків проведення пенсійної реформи в Україні.

Наукова новизна вихідних результатів наукового дослідження полягає в узагальненні теоретико-методологічних підходів до аналізу систем пенсійного забезпечення, поглибленні концептуальних засад еволюції фінансових механізмів систем пенсійного забезпечення з позицій системного підходу, обґрунтуванні найбільш ефективних методів та інструментів управління фінансовими ресурсами пенсійної системи України. У результаті дослідження сформульовано авторське визначення поняття фінансового механізму пенсійної системи як системи управління фінансовими відносинами, систематизовано та типізовано реформи пенсійних систем. Встановлено, що проблеми фінансування пенсійних систем зумовлюють необхідність змін організаційних моделей систем пенсійного забезпечення.

Ключові слова: державне регулювання, пенсійне забезпечення, країни ОЕСР, фінансовий механізм, солідарна пенсійна система, недержавні пенсійні фонди, пенсійна реформа, реформування.

ANNOTATION

Lytvyn Mykhailo. State principles of the pension mechanism in Ukraine (experience of OECD countries). - Manuscript.

Thesis for the Candidate degree of Economic Sciences in specialty 08.00.03 - Economics and Management of National Economy. - National Academy of Management, Kyiv, 2020.

The dissertation is devoted to the study of the state principles of the pension provision mechanism in Ukraine with the study of the experience of the OECD countries. Definitely research of ways of adaptation of financial mechanisms of the pension system of Ukraine to the standards of OECD countries.

In the dissertation the theoretical foundations of financing of pension systems are revealed, the financial mechanism and management of financial resources of the pension system are investigated, the modern models of financing of pension systems are analyzed.

The evolution of the financial mechanisms of pension provision in the OECD countries is analyzed, and the main stages of pension system reform are examined.

The financial problems of the development of the pension system in Ukraine are investigated, the prerequisites for the formation of the modern pension system in Ukraine are analyzed, the main approaches to the adaptation and formation of the financial mechanism of the pension provision in Ukraine are determined. The mechanisms of adaptation of the solidarity pension system and the prospects of its development in Ukraine are proposed. The peculiarities and indicators of activity of non-state pension funds of Ukraine are revealed and recommendations are given on the main directions of pension reform in Ukraine.

The scientific novelty of the initial results of the dissertation research is to summarize theoretical and methodological approaches to the analysis of pension systems, to deepen the conceptual foundations of the evolution of the financial mechanisms of pension systems from the standpoint of a systematic approach, to substantiate the most effective methods and tools for managing the financial resources of the Ukrainian pension system. As a result of the research, the author defines the concept of the financial mechanism of the pension system as a system of financial relations management, systemizes and typifies reforms of the pension systems. It is found that the problems of financing the pension systems necessitate changes in the organizational models of the pension systems.

Keywords: state principles, pension insurance, OECD countries, financial mechanism, solidarity pension system, non-state pension funds, pension reform, reform.

Відповідальна за випуск:
докторка економічних наук, професорка
Борзенко Олена Олександрівна